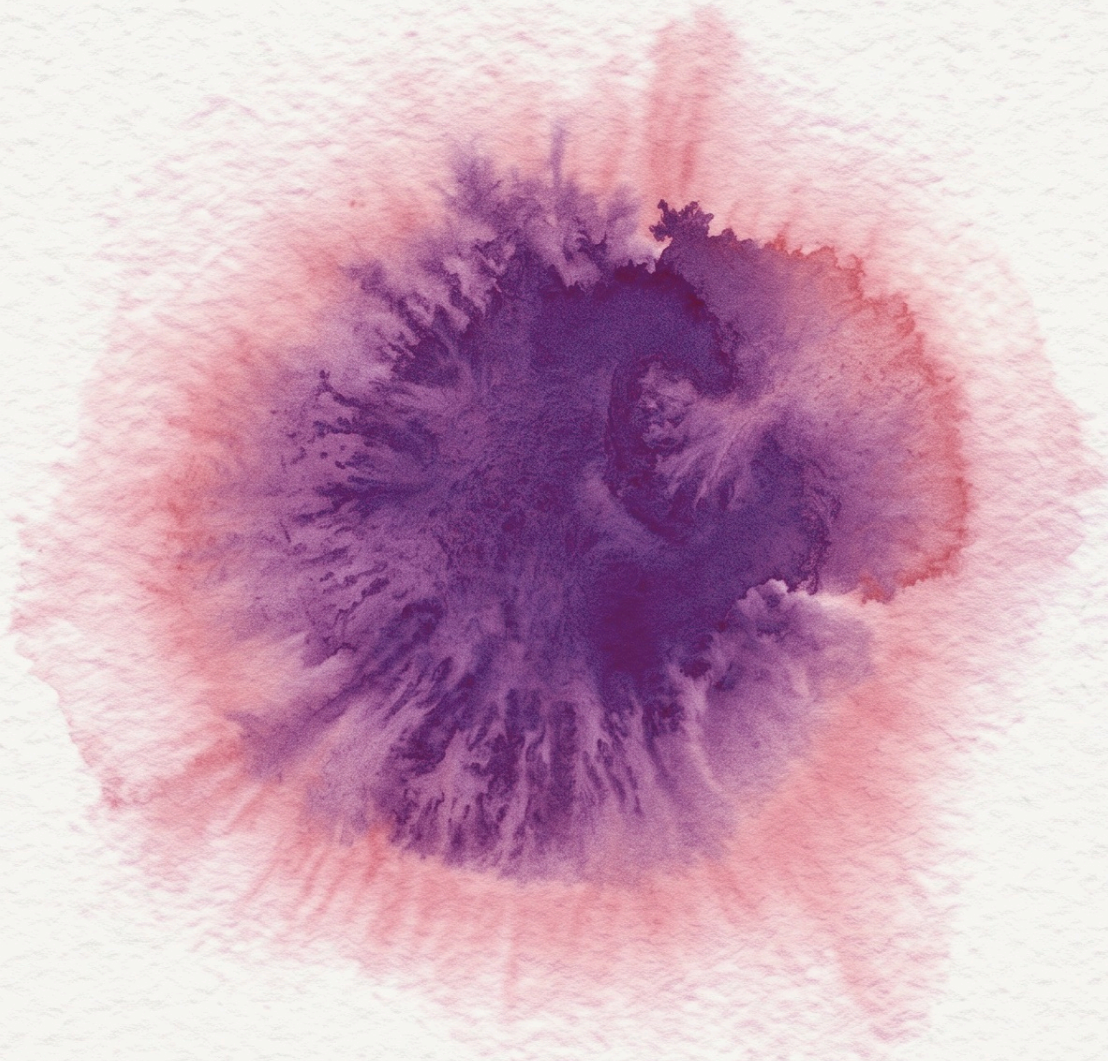
תרגום ספרי מופת · ספר שביעי

מריה מונטסורי

המוח הספוג

תרגום חדש מאנגלית
books.knowledge.org.il
מהדורה דיגיטלית ראשונה · 2026

מריה מונטסורי

המוח הסופג

תרגום מאנגלית: textify.co.il

הוצאה לאור, עריכה ועיצוב: books.knowledge.org.il

The Absorbent Mind

תרגום מאנגלית לעברית: textify.co.il
הוצאה לאור, עריכה ועיצוב: books.knowledge.org.il
מהדורה דיגיטלית ראשונה · 2026

כל האיורים והתרשימים צוירו מחדש למהדורה הזאת.

ההערות המסומנות במספרים הן הערות המחברת, וההערות המסומנות באותיות עבריות הן הערות המתרגם.

מהדורה ראשונה: אדיאר, 1949. המקור הוא נחלת הכלל.
כל הזכויות על התרגום, על העריכה ועל העיצוב שמורות.

תוכן העניינים

פרק א: הילד ושיקום העולם	5
פרק ב: חינוך לחיים	9
פרק ג: תקופות הגדילה	15
פרק ד: כיוון חדש	22
פרק ה: נס הבריאה	29
פרק ה: תוכנית אחת, שיטה אחת	37
פרק ו: האוניברסליות של האדם	45
פרק ז: החיים העובריים־נפשיים	52
פרק ח: כיבוש העצמאות	59
פרק ט: הטיפול הנדרש בראשית החיים	68
פרק י: על השפה	75
פרק יא: קולה הקורא של השפה	80
פרק יב: מכשולים ותוצאותיהם	86
פרק יג: התנועה וההתפתחות הכוללת	96
פרק יד: התבונה והיד	102
פרק טו: התפתחות וחיקוי	109
פרק טז: מן היוצר הלא מודע אל העובד המודע	114
פרק יז: המורה החדשה	119
פרק יח: עיבוד נוסף באמצעות התרבות והדמיון	125
פרק יט: האופי ופגמיו בילדים קטנים	131
פרק כ: תרומה חברתית של הילד: הנורמליזציה	137
פרק כא: בניית האופי היא כיבוש ולא התגוננות	143
פרק כב: עידונו של יצר הרכוש	150
פרק כג: ההתפתחות החברתית	154
פרק כד: חברה של לכידות	161
פרק כה: הטעות ובקרתה	170
פרק כו: שלוש דרגות הציות	175
פרק כז: המורה המונטסורית	183

פרק כח: מקור האהבה: הילד 190

רשימת האיורים

איור 1: התרבותו של תא הנבט 26
איור 2: שרשרת של מאה גנים 30
איור 3: כדור התאים הראשוני והקירות 32
איור 4: נקודות רגישות 33
איור 5: סוגי תאים 34
איור 6: צורות עובריות 38
איור 7: תינוק ומבוגר באותו קנה מידה 55
איור 8: המוח הקטן בבסיס המוח 62
תרשים: הנטיות החיוניות לעצמאות 66
איור 9: התפתחות השפה 87
איור 10: סמלי הדקדוק 88
איור 11: תרשים סכמטי של התפתחות השפה 94
איור 12: התפתחות התנועה 103
איור 13: תכונות תקינות ותכונות שסטו באופיו של הילד 138
איור 14: מעגלי המשיכה אל הטיפוס העליון ואל הטיפוס הנחות 145

פרק א: הילד ושיקום העולם

הספר הזה הוא חוליה במאבק שאנו מנהלים להגנת כוחותיו הגדולים של הילד. בימים שבהם העולם נקרע לגזרים נשמעות פה ושם תוכניות לשיקומו בעתיד, ואחד האמצעים שמדברים עליהם הוא החינוך. בכל מקום ממליצים להרחיב את החינוך ולשוב אל הדת. גם אני סבורה שהאנושות עדיין אינה מוכנה לקחת חלק בהתפתחות שהיא משתוקקת אליה כל כך: בניית חברה של שלום והרמוניה וביטול המלחמות. בני האדם אינם מחונכים דיים כדי לשלוט במאורעות, ובמקום זאת הם נעשים לקורבנותיהם. ואולם גם מי שמכיר בחינוך כאחד האמצעים לרומם את האנושות חושב עדיין על חינוך של השכל בלבד, כלומר על גרסה משופרת כלשהי של החינוך המוכר.

אומרים שהפילוסופיות והדתות תורמות את חלקן, ואולי זה נכון. אבל כמה פילוסופים יש בעולם המתורבת מאוד של ימינו, כמה היו לפנינו וכמה עוד יהיו? רעיונות נאצלים ורגשות גדולים היו תמיד, ותמיד הועברו מדור לדור, והמלחמות לא פסקו מעולם. אם החינוך יוסיף להיתפס בדרך הישנה, כהעברה של ידע, הבעיה לא תיפתר לעולם, והעולם יישאר בלי תקווה. לא העברת ידע נחוצה לנו. רק תשומת לב לאישיות האדם יכולה להושיע אותנו. ולנגד עינינו עומדת ישות נפשית, אישיות חברתית שפרטיה רבים לאין ספור. זה כוח עולמי שאין להתעלם ממנו. אם ישועה ועזרה יבואו, הן יבואו מן הילד, שהרי הילד הוא בונה האדם.

בילד טמון כוח שאיננו מכירים, והכוח הזה מוביל אותנו אל עתיד מואר יותר. החינוך אינו יכול להסתכם עוד במסירת ידע, ועליו לפנות לדרך אחרת. במרכזו צריכות לעמוד האישיות והתפתחות היכולות הגלומות באדם. ומתי מתחילים בחינוך כזה?

גדולתה של אישיות האדם מתחילה עם לידתו. הקביעה הזאת מציאותית לגמרי, ובה בעת יש בה משהו מיסטי מאוד. אבל איך אפשר, הלכה למעשה, ללמד תינוק שזה עתה נולד, או ילד בשנתו הראשונה או השנייה? הוא אינו מבין את דברינו, הוא אפילו אינו יודע לנוע, ואיך ילמד? האם כשמדברים על חינוך של ילדים קטנים מתכוונים בסך הכול להיגיינה? ודאי שלא. בזמננו מעוררים החיים הנפשיים של התינוק עניין רב. מדענים ופסיכולוגים רבים ערכו תצפיות בתינוקות מגיל שלוש שעות ועד היום החמישי לחייהם. אחרים חקרו ילדים בקפידה והגיעו למסקנה שהשנתיים הראשונות הן החשובות ביותר בחיים. בתקופה הזאת יש להבין את החינוך כעזרה להתפתחותם של הכוחות הנפשיים הטבועים באדם. הוראה לא תשיג זאת, מפני שהילד אינו יכול להבין את דברי המורה.

אוצרות שלא נוצלו

תצפיות רבות ורחבות היקף הראו שלילדים קטנים יש טבע נפשי מיוחד. מכאן נפתחת דרך חדשה לחינוך, דרך שונה, שנוגעת לאנושות עצמה ושאיש לא הביא בחשבון עד כה. האנרגיה הבונה של הילדים, אנרגיה חיה ודינמית, נותרה עלומה אלפי שנים. בני האדם התהלכו תחילה על פני האדמה ורק אחר כך עיבדו אותה, ולא ידעו דבר על האוצרות העצומים החבויים במעמקיה. כך גם האדם של ימינו מתקדם בציוויליזציה שלו ואינו יודע על האוצרות הטמונים בעולמו הנפשי של הילד. ולא זו בלבד: במשך אלפי שנים, מראשית האנושות, דיכא האדם את האנרגיות האלה ורמס אותן עד עפר. רק היום החלו אחדים לשער שהן קיימות. האנושות מתחילה להבין את חשיבותם של האוצרות האלה, שלא נוצלו מעולם ושהם יקרים מזהב: נפש האדם עצמה.

השנתיים הראשונות לחיים שופכות אור חדש על חוקי הבנייה הנפשית. החוקים האלה לא היו ידועים עד כה. מה שגילה אותם הוא התנהגותו הגלויה של הילד, והיא מעידה על פסיכולוגיה שונה לחלוטין מזו של המבוגר. כאן מתחילה הדרך החדשה. לא הפרופסור מחיל פסיכולוגיה על הילדים, אלא הילדים הם שמלמדים את הפרופסור פסיכולוגיה. הדברים נשמעים אולי סתומים, אבל הם יתבהרו מיד כשניכנס מעט לפרטים: לילד יש מוח מסוג אחר, מוח שסופג ידע ומלמד את עצמו. די בהתבוננות שטחית כדי להיווכח בכך. ילד בן שנתיים מדבר בשפת הוריו. לימוד שפה הוא הישג שכלי גדול. ומי לימד את בן השנתיים את השפה? מורה? הכול יודעים שלא, ובכל זאת הילד יודע היטב את שמות הדברים, את הפעלים, את שמות התואר וכל השאר. מי שחוקר את התופעה מגלה שהתפתחות השפה היא דבר מופלא. כל מי שעקב אחריה מסכים שהילד מתחיל להשתמש במילים ובשמות בתקופה מסוימת בחייו, כאילו נקבע לו לוח זמנים. ואכן, הוא ממלא בנאמנות תוכנית לימודים קפדנית שהטבע הטיל עליו, ובדייקנות שגם בית הספר המוקפד ביותר אינו משתווה לה. לפי לוח הזמנים הזה הוא לומד בשקידה מדוקדקת את כל החריגים ואת כל מבני התחביר של השפה.

השנים המכריעות

בתוך הילד פועל מורה קפדן מאוד. הוא שמשיג את התוצאות האלה אצל כל ילד, בכל מקום בעולם. השפה היחידה שאדם לומד בשלמות היא זו שנרכשת בתקופת הילדות, כשאיש אינו יכול ללמדו. ולא זו בלבד: גם אם יקבל בהמשך חייו כל עזרה שהיא בלימוד שפה חדשה, לא ידבר בה באותו דיוק שבו הוא מדבר בשפה שרכש בילדותו. כוח נפשי כלשהו מסייע לילד. ואין זה עניין של שפה בלבד. בגיל שנתיים הוא מזהה את כל הדברים ואת כל האנשים שבסביבתו. ככל שמרבים לחשוב על כך, כן מתברר שמלאכת הבנייה של הילד עצומה: כל מה שיש בנו נבנה בידי הילד שהיינו, והכישורים החשובים ביותר נבנים בשנתיים הראשונות לחיים. לא מדובר רק בזיהוי של מה שסביבנו או בהבנת הסביבה ובהתמצאות בה. כל התבונה שלנו, הרגש הדתי שלנו, רגשות השייכות המיוחדים שלנו ללאום ולקאסטה, כל אלה נבנים בתקופה שבה איש אינו יכול ללמד את

הילד. דומה שהטבע הגן על כל ילד מפני השפעתה של תבונת המבוגרים, כדי שהמורה הפנימי, זה שמכתיב מבפנים, יוכל להשלים בנייה נפשית שלמה לפני שתבונת האדם תבוא במגע עם רוחו ותשפיע עליה.

בגיל שלוש כבר הניח הילד את יסודות אישיותו, והוא זקוק לעזרה מיוחדת של חינוך בבית הספר. הישגיו גדולים כל כך שאפשר לומר שהילד הנכנס לבית הספר בגיל שלוש הוא כבר איש זקן. פסיכולוגים אומרים שאילו השווינו את יכולתנו כמבוגרים ליכולתו של הילד, היינו נזקקים לשישים שנות עבודה קשה כדי להשיג מה שהוא השיג בשלוש שנותיו הראשונות. זה פשר האמירה המוזרה שבגיל שלוש הילד כבר זקן. וגם אז היכולת המופלאה שלו לספוג מן הסביבה עדיין לא תמה.

לבתי הספר הראשונים שלנו באו ילדים בני שלוש. איש לא יכול היה ללמדם, מפני שלא היו פתוחים להוראה, אבל הם חשפו לעינינו את גדולתו של מוח האדם. בית הספר שלנו אינו בית ספר של ממש. הוא בית ילדים, כלומר סביבה שהוכנה במיוחד לילדים, והם סופגים בה את התרבות הפזורה סביבם בלי שאיש ילמד אותם. הילדים בבית הספר הראשון שלנו באו מן השכבה הנמוכה ביותר, והוריהם לא ידעו קרוא וכתוב. ובכל זאת ידעו הילדים האלה בגיל ארבע לקרוא ולכתוב, ואיש לא לימד אותם. המבקרים הופתעו לראות ילדים רכים כל כך כותבים וקוראים. "מי לימד אותך לכתוב?" שאלו, והילדים נשאו אליהם עיניים תמהות וענו: "לימד? אף אחד לא לימד אותי". באותם ימים נראה הדבר כמעשה נסים. כבר העובדה שילדים קטנים כל כך כותבים הייתה מופלאה, אבל שיעשו זאת בלי שלימדו אותם נראה בלתי אפשרי. העיתונות החלה לדבר על "רכישה ספונטנית של תרבות". הפסיכולוגים סברו שאלה ילדים מיוחדים, וגם אנחנו חשבנו כך זמן רב. רק כעבור שנים הבנו שלכל הילדים יש הכוח הזה לספוג תרבות. אמרנו לעצמנו: אם אפשר לקלוט תרבות בלי עייפות, נציע להם תחומי תרבות נוספים לספוג. וכך ספגו הילדים הרבה יותר מקריאה וכתיבה: בוטניקה, זואולוגיה, מתמטיקה, גיאוגרפיה ועוד נקלטו באותה קלות, מעצמן, בלי שום עייפות.

כך גילינו שחינוך אינו מה שהמורה נותן. חינוך הוא תהליך טבעי שהאדם מבצע מעצמו, והוא נרכש לא בהקשבה למילים אלא בהתנסות בסביבה. תפקיד המורה אינו לדבר אלא להכין שורה של גירויים לפעילות תרבותית ולפזר אותם בסביבה שהוכנה במיוחד.

ניסיוני נמשך כבר ארבעים שנה. כשהילדים גדלו, בארצות שונות, ביקשו ממני ההורים להמשיך בחינוכם של ילדים גדולים יותר, וכך גילינו שפעילות עצמית היא האמצעי היחיד להתפתחות. הדבר נכון לילד שלפני גיל בית הספר כשם שהוא נכון לתלמידי בית הספר היסודי ולתלמידי בתי הספר שאחריו.

האדם החדש קם

לנגד עינינו קמה דמות חדשה. לא בית ספר ולא חינוך, אלא האדם. האדם שגילה את אופיו האמיתי כשהתפתח בחופשיות, שהראה את גדולתו כששום דיכוי נפשי לא הגביל את נפשו. לכן אני אומרת שכל רפורמה בחינוך חייבת להישען על התפתחות אישיותו של האדם. האדם עצמו צריך לעמוד במרכז החינוך. ויש לזכור שהאדם אינו מתפתח רק באוניברסיטה: הוא מתחיל להתפתח בלידתו ואף לפניה. ההתפתחות הגדולה ביותר מתרחשת בשנות החיים הראשונות, ולכן בהן נדרשת תשומת הלב הרבה ביותר. אם נעשה כך, הילד לא יהיה לנטל אלא יתגלה כפלא הגדול שבפלאי הטבע. לא נראה בו עוד, כמקודם, יצור חסר אונים, כלי ריק שיש למלא בחוכמתנו. כבודו יתגלה לעינינו במלואו כשנראה בו את בונה התבונה שלנו, יצור שהמורה הפנימי מנחה אותו, והוא עמל בשמחה ובאושר, בלי ליאות ולפי לוח זמנים קפדני, על בניית הפלא ההוא של הטבע: **האדם**. אנחנו, המורים בני האדם, יכולים רק לעזור למלאכה הגדולה הנעשית, כמשרתים המסייעים לאדונם. אם נעשה זאת, נהיה עדים להתגלות נפש האדם ולעלייתו של אדם חדש, שלא יהיה קורבן המאורעות ושיהיה צלול ראייה דיו לכוון את עתידה של החברה האנושית ולעצב אותו.